Проблеми підготовки нейрохірургів

УДК 616.8–089/007 (075.5)

Сьогодення і перспективи наукової та практичної підготовки нейрохірургів

Поліщук М.Є.

Київська медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика МОЗ України, м.Київ, Україна

Вірно визначені місце, кого, де, коли, скільки і як готувати з нейрохірургії, гарантуватимуть якість підготовки фахівця, сприятимуть прогресові нейрохірургічної науки.

Ключові слова: ***нейрохірург, спеціальність, субспеціальність, підготовка, програма.***

Одним з найбільш складних завдань вищої школи в післядипломній підготовці є це якісна підготовка спеціаліста. Для цього суттєве значення має підготовка лікаря у кадровому вищому навчальному закладі. Закінчуючи ВУЗ, випускник повинен пройти підготовку по програмі лікаря загальної практики протягом не менше 3 років і здати іспит спеціальній комісії Міністерства охорони здоров'я України за участю представників Української Асоціації Нейрохірургів (УАН).

Україна цілеспрямовано й неухильно рухається до європейської спільноти. Обійти вимоги європейського Союзу медичних спеціалістів (єСМС) до стандартів підготовки фахівців неможливо. Основна мета єСМС — організація та поліпшення якості підготовки медичного обслуговування в країнах — членах європейського Союзу (єС). В 1975 р. вийшов закон про вільний обмін в медичній сфері між країнами єС, вступає в силу і закон про європейський диплом для медичних працівників. Без такого диплому лікар не зможе отримати ліцензію на практику в країнах європи. Рекомендації з підготовки нейрохірургів передбачають стандарти: 5 років навчання, за які необхідно виконати певну регламентовану кількість операцій, освоїти програму навчання, провести наукову роботу. Критеріями для отримання європейського диплому нейрохірурга є: 1) диплом лікаря, виданий медичним навчальним закладом; 2) диплом про закінчення підготовки за фахом — нейрохірургія в країні європи; 3) ліцензія на практику з нейрохірургії в країні проживання; 4) сертифікат про закінчення курсів з мікронейрохірургії; 5) 2 статті, опубліковані в міжнародних наукових журналах з нейрохірургії; 6) 2 доповіді на міжнародних конференціях з нейрохірургії; 7) сертифікат про здачу іспиту з нейрохірургії в європейському комітеті по нейрохірургії при єСМС.

Стан та підготовка нейрохірургів у світі детально обговорювалися на міжнародній конференції у Мюнхені (1996 р.) [1].

Отже, проблеми підготовки нейрохірургів, та й фахівців інших спеціальностей, як ніколи сьогодні актуальні. Від того, як підготовлений лікар-фахівець, залежатиме не тільки здоров'я і життя наших співвітчизників, а й питання: Чи зможе випускник знайти роботу за фахом? Чи може працювати помічником лікаря, а можливо і медсестри в країнах єС, а незабаром і в своїй країні, як тільки Україна вступить до єС.

Отже, які шляхи повинні бути намічені в підготовці нейрохірурга?

Кафедра нейрохірургії КМАПО ім. П.Л.Шупика є базовою кафедрою МОЗ України з післядипломної підготовки нейрохірургів, а також відповідальною в УАН з цього питання і тому виступає з ініціативою та просить бажаючих взяти участь у дискусії.

В 1996 р. в Україні було 89 нейрохірургічних відділень, у 2002 р. — 90. В 1996 р. кількість нейрохірургічних ліжок становила 3917, в 2002 р. — 3836, кількість нейрохірургів — відповідно 541 та 670.

Отже, за 5 років кількість лікарів, які мають сертифікат нейрохірурга, збільшилася на 129, тобто щорічно ми випускаємо 25—26 нейрохірургів. Готують фахівців усі, уніфікованої програми немає. Лікар-інтерн, який не має уявлення про нейрохірургію, а часто не знає, хто у навчальному закладі вів нейрохірургічний цикл, іде в інтернатуру з нейрохірургії. Діє правило дзвінка на престижну спеціальність. А кафедри діють за принципом — почасова загруженість кафедри, всі повинні мати роботу, я не в змозі нічого змінити в цій системі. Складаємо розклад лекцій, практичних занять. Якщо на кафедрі є 10–15 курсантів, їм читають лекції, їх розподіляють на групи, тобто спостерігається стадний принцип підготовки, частіше без контролю знань.

Заняття закінчуються о 14–15 годині, два вихідні і ніякого щоденного контролю за підготовкою. Хіба що проміжні та кінцеві іспити. Хто хоче щось знати, ходить на чергування, "вариться" в буднях нейрохірургів і щось засвоює в щоденній роботі та на помилках колег.

А якщо хтось платить, проведемо спеціалізацію, будь-який цикл за індивідуальним планом, незалежно, чого навчимо. Важливо щоб була проплата, отримати сертифікат, а навчиться на "людському віварію". Різко так, але це гірка правда, і хтось мусить це сказати.

Надзвичайно цікаві цифри хірургічної активності у хворих, які перебувають на лікуванні в нейрохірургічних клініках: вона становила 32,8% у 1996 р. і 38,5% — у 2002 р. За нозологічною патологією хірургічна активність відповідно така: у хворих дитячого віку — 30 і 34,8%, потерпілих з ЧМТ — 31 і 35,4%, з судинною патологією — 24,2 і 36,7%, хребтово-спинномозковою травмою — 46,1 і 50,2%, при онкологічних захворюваннях — 60,8 і 66,7%.

Цифри заставляють думати про доцільність надмірної кількості так званих "нейрохірургічних" ліжок, нейрохірургів, ефективність використання бюджетних коштів, необхідність реорганізації служби.

Проте, в цій статті розглядається не тільки сьогодення підготовки фахівців, а й майбутнє, а його слід передбачити в програмах вищих навчальних закладів цього року та випускників 2004р.

Отже, відповідно до європейських стандартів, кількість нейрохірургів в Україні достатня. Готувати "вал" необхідності немає. УАН повинна дати МОЗ України рекомендації з підготовки нейрохірурга за європейськими стандартами, індивідуально, а не по групах, як це здійснюється сьогодні.

Клініка та кафедра, де проходить підготовку фахівець, повинні бути акредитовані УАН та МОЗ України. Вимогам до акредитації нейрохірургічної клініки з підготовки молодих нейрохірургів повинні бути: 1) нейрохірургічне відділення в багатопрофільній лікарні з неврологічним та радіологічним відділеннями, наявністю адекватної служби інтенсивної терапії та реанімації, відділенням травми, педіатрії, функціональної діагностики, бібліотеки, конференцзалу для проведення патологоанатомічних розборів, патологоанатомічної служби. В клініці повинні виконувати не менше 500 операцій за рік з приводу різних захворювань: черепно-мозкової травми, спінальної травми, онкологічних та судинних захворювань, дитячої патології, ураження периферичної нервової системи тощо.

Завідувати кафедрою і клінікою нейрохірургії повинен провідний практикуючий нейрохірург, відомий вчений, професор. На кафедрі повинно бути кілька фахівців з різних спеціальностей: дитячої, судинної, стереотаксичної, спінальної нейрохірургії, онкологічних захворювань та ін. Повинні бути всі умови для проведення науково-дослідної роботи: лабораторії, бібліотека, можливість роботи в Інтернеті, зал для практичного відпрацювання оперативної техніки, можливість тренінгу в мікрохірургії.

Кого слід готувати? Претендента на навчання відбирають за конкурсом. Вимоги конкурсу визначає УАН. Однозначно, нейрохірург повинен мати загальнохірургічну підготовку, доцільно через інтернатуру з хірургії (1–2 роки), знання з загальної хірургії, травматології, політравми, інтенсивної терапії та реанімації, здати іспит з хірургії на відповідній кафедрі з залученням фахівців УАН.

Особливі вимоги до претендента: заняття в нейрохірургічних гуртках, фізичне та психологічне здоров'я, енергійність, схильність до наукового пошуку та узагальнення, здатність працювати в колективі, знання англійської мови, рекомендація нейрохірургічного товариства.

Конкурс на посаду нейрохірурга оголошує кафедра. Претендентів може бути від 5 до 20, а навчатися будуть не більше 2–3, як правило, 1. Претендента відбирають УАН і кафедра, навіть якщо його направляє МОЗ України чи управління з охорони здоров'я.

Скільки готувати фахівців і як довго?

Сьогодні слід чітко визначити, що підготовка нейрохірурга повинна бути індивідуальною, вона передбачає постійний тренінг, крім теоретичних знань з усіх розділів нейрохірургії, якими повинен володіти молодий нейрохірург, він повинен мати практичні навички самостійної роботи, а для цього слід постійно тренуватися, тобто працювати у ліжка хворого, в операційній, патологоанатомічному відділі біля мікроскопа тощо.

Отже, на кафедрі можна готувати 1–2, не більше 3 молодих нейрохірургів. Це залежить, насамперед, від потужності клініки та допоміжних служб, кількості операцій.

Яка тривалість підготовки нейрохірурга? Беручи до уваги достатню кількість нейрохірургів, майбутнє входження в єС, однозначно 5 років, як і в країнах європи і відповідно до вимог єСМС.

Як готувати нейрохірурга? Його необхідно готувати відповідно до рекомендацій по стандартах, що є в країнах європи, щоб по закінченні навчання молодий спеціаліст міг працювати в будь-якій країні європи. Ось ці стандарти: 5 років підготовки, теоретичні знання в повному обсязі нейрохірургії, виконання 600 операцій, з них самостійно: 30 — з приводу нейротравми, 30 — пухлини, 50 — спінальних, 20 — шунтувальних, 50 — інших (судинні, стереотаксичні тощо).

Підготовка нейрохірургів повинна здійснюватися за уніфікованими програмами теоретичних і практичних знань, незалежно від того, де навчається молодий фахівець. Чітко необхідно визначити графік та час роботи резидента — не менше 72 год на тиждень в перші 2 роки та 60 год — у наступні три. Програмою повинно бути передбачено освоєння мікроскопа, вивчення перспективних напрямків наукових розробок в молекулярній нейрохірургії, генній терапії, нейронавігаційного обладнання та ін.

Основним в підготовці нейрохірурга є постійний тренінг, доповіді клінічних спостережень, опрацювання літератури, проведення семінарів та журнальних клубів. Ефективність журнальних клубів доведена на кафедрі нейрохірургії під час роботи з клінічними ординаторами та аспірантами. Лекції мають орієнтовний напрямок по проблемі. З огляду на невелику кількість резидентів нейрохірургів, можна проводити лекції, семінари для всіх резидентів на базі окремих кафедр і клінік 1 — 2 рази на рік.

При фінансуванні наукових розробок не слід покладатися на державу. Необхідно залучити спонсорів як за кордоном, де наука на 50% фінансується не за державні кошти, а також за рахунок різних фондів та міждержавних програм.

Надзвичайно важливе значення має підготовка нейрохірургів з субспеціальностей. В зв'язку з конкуренцією на сфери впливу та появою можливостей профінансувати якісно надану висококваліфіковану допомогу вузького спеціаліста, необхідно розвивати підготовку за субспеціальностями.

Обов'язковим для підготовки нейрохірурга є підготовка з інтенсивної терапії та реанімації. Слід відзначити необхідність проведення окремого спеціального курсу інтенсивної терапії в нейрохірургії та лікування хронічного болю. Нейроанестезіологія повинна бути субспеціальністю для всіх анестезіологів, що працюють в нейрохірургічній клініці.

Субспеціальність — це природний розвиток фахівця, оскільки майстром на всі руки бути не легко в усіх розділах нейрохірургії. Підготовку з субспеціальності слід проводити тільки після завершення підготовки з нейрохірургії протягом 1—2 років у відділеннях, вузько спеціалізованих по тих чи інших питаннях нейрохірургії, де є для цього всі умови: спінальна, судинна, дитяча, функціональна, нейроанестезіологія, периферична, ендоваскулярна, хірургія основи черепа тощо. Для цього необхідно створити програми з субспеціальності.

На період навчання резидента зараховують на ставку лікаря в клініці, де він навчається, він має 5–6 разів на місяць чергувати і працювати кожного дня (один день вихідний). На цей час клініка для резидента є його домівкою.

І останнє, надзвичайно важливе питання. Це іспит як контроль якості знань молодих фахівців.

Кафедральний іспит проводять для постійного контролю знань резидентів по розділах програми, а також під кінець навчання.

Необхідно створити контрольні комісії при УАН для інспектування та оцінки рівня підготовки асистентів кафедри та самого педагогічного процесу. Доцільно на кафедру для викладання залучати фахівців, що пройшли підготовку в європі, США та інших країнах, де програми підготовки відповідають світовим.

При МОЗ України поряд з профільною асоціацією створюється постійна комісія з приймання іспиту. Іспит приймають 1–2 рази на рік. Доцільно залучати представників європейської асоціації, членом якої є УАН, для прийому іспиту. Іспит двоступінчастий. Проводиться протягом 2–4 днів. Перша частина — письмово (150–200 запитань), друга частина — усна. Повторно здавати іспит можна не раніше ніж через 1 рік. Обов'язковим є інтерпретація клінічних даних, вирішення ситуаційних задач.

На наш погляд, усний іспит повинен включати такі розділи нейрохірургії: загальна нейрохірургія, нейротравматологія, нейроонкологія, судинна нейрохірургія, функціональна нейрохірургія, дитяча нейрохірургія, інтенсивна терапія в нейрохірургії, лікування болю.

Високі вимоги до підготовки повинні бути мотивовані відповідною оплатою праці, якістю роботи. Еволюційні зміни в підготовці молодих нейрохірургів повинні привести до революційних змін якості надання нейрохірургічної допомоги. Населення України достойне лікуватися у висококваліфікованих нейрохірургів.

Список літератури

Полищук Н.Е., Рассказов С.Ю. Международная конференция по научной и практической подготовке в нейрохирургии // Вопр. нейрохирургии им. Н.Н.Бурденко. — 1997.— №4. — С.35–37.

День сегодняшний и перспективы научной и практической подготовки нейрохирургов

Полищук Н.Е.

Верно определенные место, кого, как, когда, сколько готовить по нейрохирургии будут гарантировать качество подготовки специалиста, способствовать прогрессу нейрохирургической науки.

Kay today's and prospects of scientific and practical preparation of neurosurgeons

Polischuk N.E.

Correctly determined a place, whom, how, when, how many prepare on neurosurgery to guarantee quality of preparation of the expert, to promote progress of neurosurgery science.